УДК 343.261-022.321(477):341.231.14

Горбачеська Тамара Ігорівна –
студентка 2-го курсу магістратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Tamara I. Horbachevska –
2nd year Master's student
Yaroslav Mudryi National Law University,
(77 Pushkinskaya str., Kharkiv, Ukraine),

Довічне позбавлення волі у національній правовій системі України та його відповідність міжнародним засадам захисту прав людини

У статі досліджуються питання довічного позбавлення волі в контексті українського правового регулювання призначення даного покарання та його відповідності міжнародним стандартам прав людини. Дана робота подає аналіз судової практики національних судів щодо пом'якшення покарання у вигляді довічного позбавлення волі на строкове, проводить порівняння із практикою Європейського суду з прав людини, та пропонує своє бачення відповідного правового регулювання даного питання.

Ключові слова: *довічне позбавлення волі, права людини, Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, реабілітація засуджених, пенологічні заходи, види довічного позбавлення волі.*

В статье исследуются вопросы пожизненного лишения свободы в контексте украинского правового регулирования назначения данного наказания и его соответствия международным стандартам прав человека. Данная работа представляет анализ судебной практики национальных судов о смягчении наказания в виде пожизненного лишения свободы на срочное, проводит сравнение с практикой Европейского суда по правам человека, и предлагает свое видение соответствующего правового регулирования данного вопроса.

Ключевые слова: *пожизненное лишение свободы, права человека, Европейский суд по правам человека, практика ЕСПЧ, реабилитация осужденных, пенологичиские меры, виды пожизненного лишения свободы.*

T.I. Horbachevska Life Imprisonment in National Legislative Regulation of Ukraine and Its Compliance with International Human Rights Protection Standards

The article examines the problems of legal regulation of sentencing in the form of life imprisonment and its compliance with international standards of human rights protection. The author draws attention to the Ukrainian system of life imprisonment review and the challenges that national courts face in resolving this issue. The author describes the main shortcomings of the Ukrainian legislation on the review procedure in conjunction with a situation in other countries.

The state must enshrine safeguards to ensure that a person can expect a review of the punishment in the case of substantial changes in the conduct and attitude to the crime in which he or she is convicted (appropriate behavior, psychological changes in relation to the crime).

ECtHR highlights in this category of cases that the main purpose of punishment is not the punishment itself, but possible further rehabilitation of a convicted person with the prospect of return to society. On March 2019, the ECtHR reached the conclusion in the case "Petukhov v. Ukraine (№2)" that the Ukrainian national legislation is inconsistent with the provisions of the Convention.

In a situation of life imprisonment without parole and lack of legal certainty in the administrative pardon procedure, which is prescribed by the Ukrainian legislation, the Court concluded that the purpose of rehabilitation cannot be gained, since the further behavior of the convicted person is not important for the legislator. It'll rather pay attention to the accidental coincidence which, in exceptional cases, would allow the release of a person sentenced to life imprisonment.

A large number of persons sentenced to life imprisonment have initiated the revision of their sentence in order to mitigate it, but the practice of the courts is negative, therefore, all the applicants are refused in granting such requests.

Factually, Ukraine is following the example of the United Kingdom and Turkey, refusing to comply with ECtHR decisions and, accordingly, amending its legislation.

The decisions of some national courts have argued that the current model of life imprisonment in the form of a pardon is in full compliance with the Convention. In doing so, all courts approving this position, cited Petukhov's case, which the ECtHR found directly in violation of Article 3 of the Convention because of the nonconformity of President's pardon procedure with penological remedies of prisoner's rehabilitation.

The legal pardon procedure in Ukraine should be attributed to practically irreducible life imprisonment without parole. Although it provides a certain procedure for regulating the presidential pardon and even sets the time limits for reviewing pardon applications, but in reality it is practically not implemented.

The absence of any requirements to motivating of the decisions of the Pardon Commission and the possibility of judicial review testify the impossibility of appealing it and create additional obstacles in the minimal exercise of the right of convicts to hope.

These legislative gaps require amendments to the Ukrainian legislation with the aim to create a transparent sentence review mechanism that will ensure respect for human rights.

Keywords: *life imprisonment, human rights, European Court of Human Rights, ECHR's case-law, rehabilitation of convicted persons, penological measures, types of life imprisonment.*

Постановка проблеми. Довічне позбавлення є найсуворішим покаранням, передбачене Кримінальним кодексом України (далі – ККУ). Виходячи зі своєї природи, дане покарання передбачає ізолювання особи від суспільства на невизначений термін. Проте, з еволюцією міжнародно-правової системи захисту прав людини, стало під питанням для правової спільноти, наскільки довічне позбавлення волі відповідає мінімальним гарантіям забезпечення гідності, тобто можливість особи не втрачати основоположних прав людини, які забезпечують їх життєдіяльність саме як людського індивіда. При наявності різних форм правового регулювання вимог до призначення довічного позбавлення волі як покарання, українське законодавство передбачає умови його застосування у спосіб, що був визнаний Європейським Судом з прав людини (далі - ЄСПЛ) таким, що суперечить гарантіям, закладеним в Європейській Конвенції з прав людини (далі – Конвенція). Тому, необхідним є прийняти такі зміни до законодавства, які б забезпечували хоча б мінімальне дотримання стандартів захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри велику увагу до питання застосування покарання у вигляді довічного за кордоном в останні десятиліття, в Україні дана правова проблематика залишається не розкритою та маловивченою. Окремі аспекти даного питання є висвітлені такими науковцями як Баулін Ю. В., Пономаренко Ю. А., Човган В., дослідженнями громадських організацій, тощо. Грунтовним дослідженням даної проблематики займалися такі міжнародні вчені як Д. ван Зіл Сміт, Л. Декампас, Жан-Марі Деляре, тощо.

Невирішені раніше проблеми. Невирішеним залишається вибір найбільш оптимального шляху правового регулювання порядку перегляду призначеного покарання у вигляді довічного позбавлення волі в українському законодавстві, адже, станом на сьогодні, в національному законодавстві не передбачено правового порядку дострокового звільнення від відбування такого покарання. Існує лише інститут президентського помилування, який не передбачає чіткої правової процедури такого перегляду.

Мета. Метою даної статті є порівняння національної системи перегляду призначеного покарання у вигляді довічного позбавлення волі з міжнародними стандартами прав людини та пошук можливих шляхів приведення її у відповідність них.

Виклад основного матеріалу.

«…Подумайте: если, например, пытка; при этом страдания и раны, мука телесная, и, стало быть, всё это от душевного страдания отвлекает, так что одними только ранами и мучаешься, вплоть пока умрешь. А ведь главная,

самая сильная боль, может, не в ранах, а вот, что вот знаешь наверно, что вот через час, потом через десять минут, потом через полминуты, потом теперь, вот сейчас — душа из тела вылетит, и что человеком уж больше не будешь, и что это уж наверно; главное то, что наверно… А тут, всю эту последнюю надежду, с которою умирать в десять раз легче, отнимают наверно; тут приговор, и в том, что наверно не избегнешь, вся ужасная-то мука и сидит, и сильнее этой муки нет на свете… Кто сказал, что человеческая природа в состоянии вынести это без сумасшествия?..» -
Князь Мишкін,
Ф. Достоєвський, «Ідіот»

Геній Федора Достоєвського ще задовго до нормативної імплементації дотримання прав людини та її гідності як категоричної вимоги поведінки з людською особою, зміг найяскравіше висвітлити у своїх творах страждання, які переживає людина, очікуючи жорстокого покарання, тим самим описавши серцевину сучасного підходу до гідності засуджених осіб.

З еволюцією поняття «гідність людини» дуже багато країн відмовились від смертної кари як такої, адже, було встановлено, що при призначенні такого покарання, людина втрачає статус суб'єкта суспільних відносин, та стає об'єктом в руках держави, яка може вирішити, позбавляти чи ні її життя. Смертна кара була замінена на довічне позбавлення волі, яке реалізується в різних країнах на різних законодавчих умовах. Проте, залишається під питанням, чи деякі форми застосування довічного позбавлення волі можуть забезпечувати невід'ємність людської гідності.

Україна посідає перше місце серед європейських держав за кількістю засуджених до довічного позбавлення волі (1753 особа), для яких практично недосяжною перспектива звільнення від відбування покарання [1, с.344]. Така ситуація означає, що ці особи позбавлені «права на надію» в контексті Конвенції та практики ЄСПЛ.

ЄСПЛ у своїй практиці встановив чіткі вимоги, які є універсальними критеріями для встановлення чи було порушено державою-учасницею положення ст.3 Конвенції щодо заборони катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

Держава повинна встановити гарантії щодо забезпечення особі можливості перегляду покарання у разі виявлення сутнісних змін у її реабілітації (відповідна поведінка, психологічна зміни у відношенні до вчиненого злочину).

Такі гарантії, на думку Суду, практично можуть бути реалізовані за наявності двох, передбачених законодавством вимог. По-перше, має бути чітко встановлений строк, після відбування якого, особа матиме автоматичне право на перегляд її безстрокового ув'язнення. Суд дійшов висновку, що таким загальноприйнятним у міжнародній правовій спільноті строк буде 25 років відбування покарання. По-друге, ув'язнений на все життя має право знати на самому початку свого покарання, що він повинен зробити, щоб розглянути питання про звільнення та за яких умов, у тому числі, коли відбудеться перегляд його вироку (*Vinter and Others v. the United Kingdom*, 9 July 2013, §§ 119-122) .

Висновку про невідповідність українського національного законодавства положенням Конвенції ЄСПЛ дійшов у справі «Пєтухов проти України (№2)» у березні 2019 року. Дана справа є першою в даній категорії, яка була безпосереднього винесена щодо України.

ЄСПЛ у даній категорії справ зазначає, що головною метою покарання є не сама кара як така, а можлива подальше реабілітація засудженого із перспективою повернення в суспільство. Проте, за ситуації довічного позбавлення волі без права дострокового звільнення і відсутності юридичної визначеності у адміністративній процедурі помилування, яка передбачена українським законодавством, Суд дійшов висновку, що не можна говорити про мету реабілітації, адже, для законодавця не є важливою подальша поведінка засудженого, а лише збіг формальних обставин, які, у виключних випадках, дозволили б звільнити особу, засуджену до довічного позбавлення волі, від відбування покарання. Суд вказав, що «довічно ув'язнені в Україні можуть розраховувати на звільнення тільки в двох випадках: якщо вони страждають від важкої хвороби, несумісної з триманням під вартою, або якщо їм даровано президентське помилування. Однак в першому випадку одужання, якщо воно

можливе, означатиме кінець свободи і повернення до в'язниці. Відповідно, теорія і практика президентського помилування, будучи єдиною можливістю для пом'якшення довічного вироку в Україні (*Пєтухов проти України, 12.03.2019, §§ 169, 171*).

Проте, така можливість не передбачає достатнього чіткого та прозорого механізму її застосування через декілька причин.

По-перше, в українському законодавстві чітко не передбачено, через який строк ув'язнений може розраховувати на перегляд свого покарання. У параграфі 175 Суд звернувся до тверджень Уряду: «станом на квітень 2016 року в Україні не було довічно ув'язнених, які мають право на президентське помилування, враховуючи, що двадцятирічний період «очікування» слід відраховувати з 2000 року, коли в Україна ввела довічне ув'язнення, а значить, закінчиться він не раніше 2020 року. Однак, відповідно до інформації, наданої головою Управління з питань помилування під час брифінгу для ЗМІ 6 липня 2016 року, понад сімдесят довічно ув'язнених вже відбули мінімальні необхідні двадцять років у в'язниці, і сорок з них клопотали про президентське помилування , але їх клопотання були відхилені.»

По-друге, на думку Суду, національним законодавством не передбачено вимог щодо аргументації причин відмови чи задоволення клопотань про помилування, які повинні були поставати перед Комісією з питань помилування (там само, § 177).

По-третє, у національній правовій системи не існує інституту судового перегляду рішень даної Комісії. Тобто, особа позбавлена права оскаржити рішення Комісії.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що «що в Україні президентські повноваження щодо помилування є сучасним еквівалентом королівської прерогативи милосердя, на основі принципу людяності, а не механізму, заснованого на пенологічних підставах, і таким, що супроводжується належними процесуальними гарантіями для перегляду положення укладеного таким чином, щоб можна було досягти зміни довічного ув'язнення на строкове» (там само, § 180).

На додаток до даного рішення Суду, варто зазначити, що відповідно до п.5 зміненого Порядку про здійснення помилування «особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин» [5]. Словосполучення «у виняткових випадках за наявності надзвичайних підстав» є настільки не визначеним і конкретизованим, що фактично, питання про визнання винятковості випадку і надзвичайності підстави покладається лише на абсолютний розсуд Комісії. Більше того, поняття «за надзвичайних обставин» було однією зі змін, внесених до Порядку в 2015 році, тим самим ще більш звузивши можливість звільнення від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі [2].

Людина, засуджена до довічного позбавлення волі, може бути обмежена у реалізації своїх прав, проте, вони не повинні обмежуватися до такого рівня, щоб гідність індивіда була порушена. Перманентне перебування у стані невідомості щодо можливості звільнення в майбутньому або ж усвідомлення невідворотності довічного позбавлення волі, тобто проведення усього життя ізольованим від суспільства, не може бути сумісним із поняттям гідності людини, адже особа не може розраховувати на повернення в суспільство.

Верховний Суд штату Невада у своєму рішенні *Naovarath v.State* (p.779, 2d 944, 944 (1989), розглядаючи справу про призначення довічного позбавлення волі для неповнолітньої особи вказав , що «це покарання означає нівелювання надії; означає, що гарна поведінка та характер не мають ніякого значення; це означає, що, не залежно від того, що майбутнє несе для ув'язненого у його уяві та дусі, він все рівно залишиться у в'язниці до кінця своїх днів» [6].

Попри рішення ЄСПЛ у справах *Vinter and Others v. the United Kingdom* та *Öcalan v. Turkey (no. 2),* які визнали покарання без надії несумісним із вимогами ст.3 Конвенції, дані держави не здійснили не лише змін до законодавчого регулювання, але й не застосували індивідуальних мір до заявників. Для жодного з них покарання у вигляді довічного позбавлення волі не було переглянуте національними судами. У своїх рішення національні суди Сполученого

Королівства зазначили, що ЄСПЛ неправильно зрозумів положення їх законодавства. Схожа ситуація на даний час відбувається й в Україні.

Велика кількість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі ініціювала перегляд свого покарання в порядку пом'якшення покарання, проте, практика судів є негативною, тобто, у задоволенні таких клопотань усім заявникам відмовляється[1].

Роменський місцевий суд Сумської області, навесні 2019 року, базуючись безпосередньо на вищезгаданому рішення постановив перерахувати довічне позбавлення волі у строкове та призначив засудженому строк відбування покарання у 20 років. Проте, 27 серпня 2019 року Сумський апеляційний суд скасував дане рішення і вказав, що суд першої інстанції вийшов за межі приписів закону, який передбачає лише процедуру президентського помилування, і, по суті, своїм рішенням намагався створити нову правову норму. Мотивуючи таким чином своє рішення, апеляційний суд не врахував, що рішення ЄСПЛ є джерелом права в Україні, а також того, що явище верховенства права, включає не тільки законність, як на цьому декілька разів наголошував він у своєму рішенні, але і, відповідно до Доповіді Венеціанської Комісії, ще п'ять невід'ємних елементів, серед яких юридична визначеність, заборона сваволі та дотримання прав людини [7]. Фактично, Україна слідує прикладу Сполученого Королівства та Туреччини, відмовляючись виконувати рішення ЄСПЛ та вносити зміни до законодавства.

Цікавою є аргументація деяких судів постанов у відмовленні у задоволенні клопотань. Так, у тринадцяти рішеннях судів першої інстанції вказано, що сучасна модель перегляду довічного позбавлення волі у формі помилування є такою, що повною мірою відповідає засади Конвенції. При цьому, усі суди аргументують цю позицію, посилаючись на вищевказане рішення Пєтухова, яким ЄСПЛ прямо встановив порушення ст.3 Конвенції через неналежність процедури помилування президентом до пенологічних засобів реабілітації засуджених.

Окремим питання недосконалості українського законодавства щодо даної тематики є відсутність можливості умовно-дострокового звільнення для довічно позбавлених волі.

Відповідно до п. 4а Розділу II Рекомендаціях за № Rec (2003) 22 Комітету Міністрів Ради Європи «Про умовно-дострокове звільнення» з метою зменшення негативних наслідків позбавлення волі кожному засудженому має надаватися можливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, в тому числі, засудженим до довічного позбавлення волі. П.5 Розділу II передбачає, що на початку відбування покарання кожен засуджений має знати або коли у нього появиться можливість подати клопотання про умовно-дострокове звільнення, або коли в нього з'явиться право на дострокове звільнення у зв'язку з відбуттям конкретного терміну покарання [9].

На думку Н. В. Коломієць, передбачення можливості умовно-дострокового звільнення для довічно-позбавлених волі міститиме наступні позитивні ефекти: підняття соціальних стандартів для довічно-позбавлених волі, значною мірою зможе зменшити соціальну дезадаптацію засуджених, та усунення норм, які порушують права людини [10].

Дірк ван Зул Сміт у своєму глобальному компеpативному дослідженні щодо довічного

[1] Станом на 07 жовтня 2019 року у Єдиному реєстрі судових рішень містяться наступні рішення судів щодо розгляду клопотань про пом'якшення покарання на підставі рішення «Пєтухов проти України»:
першої інстанції:
- не належать до функції правосуддя – 24
- залишено без розгляду, бо рішення ЄСПЛ ще не було офіційно оприлюднено – 8
- оскільки механізму перегляду судом покарання у виді довічного ув`язнення та прийняття відповідного рішення в національному законодавстві не існує (крім можливості помилування) - 11
- відмовлено, бо в Україні діє процедура помилування, яка «повною мірою відповідає вимогам Конвенції та практиці ЄСПЛ» - 13

апеляційної інстанції:
- повернено на новий судовий розгляд - 2
- залишено без розгляду, бо існує лише «процедура помилування, передбачена законом, яка забезпечує верховенство права» - 13
- не належить до функції правосуддя - 2

Верховний Суд:
- повернуто, бо рішення ЄСПЛ не стосується заявника (зокрема, і рішення «Пєтухов проти України) - 2

Ряд відмов було постановлено за формальних підстав.

позбавлення волі в світі виділяє наступну класифікацію даного покарання.[2]

Згідно із позицією даного вченого, існує два основних види довічного позбавлення волі – з можливістю подальшого звільнення (Life imprisonment with Parole – LWP) та без реальної можливості бути будь-коли звільненим від довічного позбавлення волі (Life imprisonment without Parole – LWOP). Коли LWP передбачає реалістичні перспективи для звільнення від відбування покарання, які практикуються в певній країні чи штаті регулярно, то LWOP передбачає або зовсім відсутність перегляду покарання, або ж різні механізми, які на практиці не застосовуються чи застосовуються із грубими порушеннями прав людини.

Існує два основних види LWOP – абсолютно незменшуване та практично незменшуване. До абсолютно не зменшуваного відносяться ті правові системи, які взагалі виключають можливість перегляду призначеного довічного позбавлення волі, навіть президентського помилування (такі системи існують в деяких штатах США, Мексиці, Ізраїлі, Гаїті та Гондурасі). Практичне незменшуване LWOP означає, що навіть за існування певного механізму, його законодавче регулювання є настільки суворим, що на практиці така процедура видається майже нездійсненною і застосовується лише у виключних випадках без будь-яких юридично-визначених гарантій [1, p. 41-45].

Вважаємо, що правову процедуру помилування в Україні варто віднести до практично незменшуваного LWOP. Адже, хоча вона і передбачає певний порядок регулювання процедури президентського помилування і, навіть встановлює строки для перегляду клопотань про помилування (п.14 Порядку передбачає можливість повторного подання клопотання через один рік у випадку його первинного відхилення Комісією), на практиці вона практично не реалізується. Адже, за весь період існування нашої держави, лише одна особа була звільнення від відбування покарання в рамках даного порядку, що не може свідчити про реальну перспективу та можливості для усіх засуджених бути звільненими за умови належної поведінки та виконання усіх вимог порядку. Відсутність будь-яких вимог до аргументації рішень Комісії та можливості судового перегляду свідчать про закритість даної процедури та неможливість її оскарження та створюють додаткові перешкоди у мінімальній реалізації права засуджених на надію.

Висновки. Становлення та подальше закріплення на міжнародній правовій арені мінімальних стандартів забезпечення прав людини, які покликані на реалізацію такого поняття як «людська гідність», призвели до додаткових тягарів та обов’язків для держав, які вважають себе правовими та демократичними суспільствами.

Виклики, які задають перед урядами рішення міжнародних інституцій із захисту прав людини, не завжди є посильними для таких держав. В ситуації України, коли велика кількість рішень судів національної системи вказує на явні законодавчі недоліки регулювання даної проблематики, найбільш очевидною причиною виступає неготовність українського уряду підходити до вирішення проблеми комплексно та всебічно.

Головною необхідністю станом на сьогодні є створення чіткого та детально-прописаного механізму перегляду призначеного покарання у вигляді довічного позбавлення волі, який би передбачав існування судового контролю за рішеннями Комісії. В першу чергу, законодавчі зміни до Порядку про здійснення помилування повинні бути проявом того, що Україна готова створювати реальні умови для захисту прав людини.

Також національні суди повинні використовувати рішення ЄСПЛ як джерело права при винесенні своїх, адже вони є обов’язковими для застосування і встановлюють необхідність хоча б мінімального захисту прав людини.

Внесення змін потребує і інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, а саме передбачення можливості дострокового звільнення для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

[2] В даній роботі автор наводить статистичні дані щодо України, проте не робить контекстний аналіз правового регулювання довічного позбавлення волі в України, та не відносить його до конкретного підвиду довічного позбавлення волі. Автор лише зазначає, що Україна відноситься до держав, які не передбачають довічного позбавлення волі із перспективою звільнення.

Список використаних джерел:

1. Dirk van Zyl Smit, Catherine Appleton. Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis / D. v. Z. Smit, C. Appelton. – Boston : Harvard University Press, 2019. – 428 p.
2. Аналіз нового Положення про порядок здійснення помилування та врахування у ньому пропозицій громадськості. Човган В. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://khpg.org/index.php?id=1430478161&fbclid=IwAR3nlY3yGgmZd6js_86gm-yHTMVuhBxkckTCD2Khx9p5OKYIbE41JMZ3MzQ.
3. Vinter and others v. United Kingdom, App. no. 66069/09, (ECtHR, 09 July 2013) [Електронний ресурс] / HUDOC. – 2013. – Режим доступу : http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-122664.
4. Пєтухов проти України, заява № 41216/13, (ЄСПЛ, 12 березня 2019) [Електронний ресурс] / HUDOC. – 2019. – Режим доступу : http://khpg.org/index.php?id=1553066514.
5. Про Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України 21.04.2019, № 223/2015 [Електронний ресурс] / ВРУ. – 2019. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015.
6. Naovarath v. State, p. 779, 2d 944 [Електронний ресурс] – 944 (1989). – Режим доступу : https://law.justia.com/cases/nevada/supreme-court/1989/18872-1.html.
7. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). – Право України. – 2011. – № 10. – С. 168-184.
8. Öcalan v. Turkey (no. 2) App. no. 24069/03, (ECHR, 18 March 2014) [Електронний ресурс] / HUDOC. – 2014. – Режим доступу : http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-142087.
9. Рекомендация № Rec (2003) 22 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Об условно-досрочном освобождении» (24 сентября 2003 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_665.
10. Коломієць Н. В. Щодо застосування умовно-дострокового звільнення до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі / Н. В. Коломієць // Юридичний вісник. – 2018. – № 3 (48). – С. 177-183.

References:

1. Dirk van Zyl Smit, Catherine Appleton. Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis / D. v. Z. Smit, C. Appelton. – Boston : Harvard University Press, 2019. – 428 p.
2. Analiz novoho Polozhennia pro poriadok zdiisnennia pomyluvannia ta vrakhuvannia u nomu propozytsii hromadskosti. Chovhan V. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://khpg.org/index.php?id=1430478161&fbclid=IwAR3nlY3yGgmZd6js_86gm-yHTMVuhBxkckTCD2Khx9p5OKYIbE41JMZ3MzQ.
3. Vinter and others v. United Kingdom, App. no. 66069/09, (ECtHR, 09 July 2013) [Elektronnyi resurs] / HUDOC. – 2013. – Rezhym dostupu : http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-122664.
4. Pietukhov proty Ukrainy, zaiava No. 41216/13, (IeSPL, 12 bereznia 2019) [Elektronnyi resurs] / HUDOC. – 2019. – Rezhym dostupu : http://khpg.org/index.php?id=1553066514.
5. Pro Polozhennia pro poriadok zdiisnennia pomyluvannia : Ukaz Prezydenta Ukrainy 21.04.2019, No. 223/2015 [Elektronnyi resurs] / VRU. – 2019. – Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015.
6. Naovarath v. State, p. 779, 2d 944 [Elektronnyi resurs] – 944 (1989). – Rezhym dostupu : https://law.justia.com/cases/nevada/supreme-court/1989/18872-1.html.
7. Verkhovenstvo prava. Dopovid, skhvalena Venetsiiskoiu Komisiieiu na 86-mu plenarnomu zasidanni (Venetsiia, 25–26 bereznia 2011 roku). – Pravo Ukrainy. – 2011. – No. 10. – Pp. 168-184.
8. Öcalan v. Turkey (no. 2) App. no. 24069/03, (ECHR, 18 March 2014) [Elektronnyi resurs] / HUDOC. – 2014. – Rezhym dostupu : http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-142087.
9. Rekomendatsyia No. Rec (2003) 22 Komyteta mynystrov Soveta Evropы hosudarstvam-chlenam “Ob uslovno-dosrochnom osvobozhdenyy” (24 sentiabria 2003 h.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_665.

10. N. V. Kolomiiets, Shchodo zastosuvannia umovno-dostrokovoho zvilnennia do osib, zasudzhenykh do dovichnoho pozbavlennia voli / N. V. Kolomiiets // Yurydychnyi visnyk. – 2018. – No. 3 (48). – Pp. 177-183.